

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

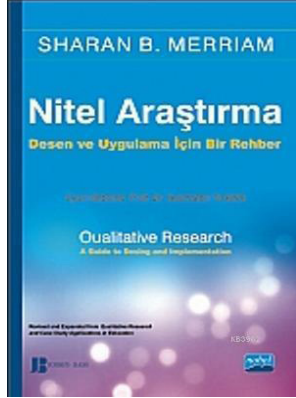

Copyright@Author(s) - Available online at dergipark.org.tr/en/pub/igusbd.
Content of this journal is Licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND) International License.

Kitap İncelemesi-3: Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber

Hazırlayan

Kenan DENİZ

Yazar: Sharan B. MERRIAM

Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber

Çeviri Editörü: Selahattin TURAN

Nobel Yayıncılık, 2018, 292 s.

ISBN: 978-605-133-250-5

Öz

Bu çalışmada, “Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber” isimli kitabın özeti yapılmıştır. Selahattin TURAN’ın editörlüğünde dilimize çevrilen bu kitap, Nobel Yayıncılık tarafından 2018 yılında yayımlanmıştır. Kitap toplam 292 sayfadan oluşmaktadır. Kitap, 10 ayrı bölüm ve çeviri editörü tarafından yazılan “Bir Nitel Araştırma Çalışmasının Yöntem Bölümü” isimli bir ekten oluşmaktadır. Kitap bölümleri; “Nitel Araştırma Nedir?”, “Nitel Araştırma Türleri”, “Nitel Vaka Çalışması”, “Araştırmacının Desenlenmesi ve Örneklem Seçimi”, “Görüşmelerin Etkin Yönetimi”, “Dikkatli Bir Gözlemci Olmak”, “Dokümanlardan Verilerin Toplanması”, “Nitel Verilerin Analizi”, “Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Etik” ile “Nitel Araştırma Raporunun Yazılması” şeklinde sıralanarak sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Nitel araştırma, Araştırma yöntemleri, Yöntem, Desen, Uygulama, Sharan. B. Merriam

Doktora Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Amasya, Türkiye.
✉kydeniz13@gmail.com

Kenan DENİZ “Kitap İncelemesi-3: Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber”, Istanbul Gelisim University Journal of Social Sciences, 12 (2), October 2025, pp. 881-888.

Giriş

Nitel araştırma bir şemsiye terim olup tanımlamaya, çözmeye, yorumlamaya ve anlamla ilgili terimlere ulaşmaya çalışan teknikleri kapsayan bir süreçler bütünüdür. Selahattin TURAN'ın editörlüğünde çevirisi yapılan bu kitapta, nitel araştırmanın ne olduğu ve doğasından başlanarak nitel araştırma süreci detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Kitap bölümleri üç kısım altında toplanmış olup; ilk dört bölüm “Nitel Araştırmanın Desenleri” *kısım bir* başlığı altında, sonraki üç bölüm “Nitel Verilerin Toplanması” *kısım iki* başlığı altında ve son üç bölüm ise “Nitel Verilerin Analizi ve Raporlanması” *kısım üç* başlığı altında sunulmuştur. Bölümler, nitel araştırma sürecinin aşamaları dikkate alınarak aktarıldığından bölümler arası geçişlerde, nitel araştırma sürecinin bütünlüğü ve anlaşılabilirliği sağlanmıştır. Kitapta yer alan her bölüm, kendi sonunda kısaca özetlenmiştir. Özellikle nitel araştırma yapacaklar için kitabın kaynak niteliğinde olduğu söylenebilir.

Kısım Bir-Nitel Araştırmanın Desenlenmesi

Birinci Bölüm: Nitel Araştırma Nedir?

“Nitel araştırma nedir?” başlıklı birinci bölümde; yazar, nitel araştırmanın ne olduğunu açıklamadan önce, araştırmanın ne olduğunu hakkında kısa bir bilgi sunmuş ve temel ile uygulamalı araştırmalara örnekler vermiştir. Nitel araştırmanın ne olduğunu, doğasını nitel ve nicel araştırmaları karşılaştırarak açıklamıştır. Nitel araştırmacıların; kişilerin deneyimlerini ne şekilde yorumladıklarını, dünyalarını nasıl yapılandırdıklarını ve onlara nasıl anlamlar yüklediklerini anlamaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Buna karşılık deneysel yaklaşımların ise olayların nedenini bulmaya ve gelecekte benzer olayları tahmin etmeye çalıştığını belirtmiştir. Nitel araştırmaların gelişimine katkı sunan yirminci yüzyılın ortasında ortaya çıkan sosyolog Barney Glaser ve Anselm Strauss'un Gömülü (Örtük) Kuramın Keşfi: Nitel Araştırmalar İçin Stratejiler ve Egon grubu tarafından yazılan “Eğitsel Değerlendirmede Naturalistik Araştırma Metodolojisine Doğru” isimli iki önemli yayına değinilmiştir. Nitel araştırmaların doğasını anlamak için felsefi arka plana bakılması gerektiğini belirten yazar, nitel araştırmanın bu yönünü tartışan yazarlar arasında bir fikir birliği bulunmadığından da bahsetmektedir. Nitel araştırmaların doğasına, felsefesine, tarihsel ve disiplinler etkilerine değinildikten sonra; nitel araştırmanın basit bir tanımı yapılarak geçirtilmemesi gerekmektedir. Nitel araştırma, araştırmacının gözlemlerine dayanan; olayları yorumlamak, tanımlamak, çözümlmek ve anlamak amacıyla kullanılan bir dizi yöntem ve süreçler bütünüdür. Bu şekilde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Nitel araştırmanın doğasını anlamak için; anlama ve anlam üzerine odaklanma, temel araç olarak araştırmacının rolü, tümevarımsal süreç, zenginleştirilmiş betimlemeler ve diğer temel özellikleri hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölüm: Nitel Araştırma Türleri

Bu bölümde; öyküsel analiz, etnografi, temel nitel araştırma, fenomenoloji, gömülü teori ve eleştirme araştırma türlerine değinilmiştir. Eğitimden sosyal hizmetlere, antropolojiden yöntem bilimine kadar pek çok alanda; araştırmacılar, öğrenciler ve uygulayıcılar nitel araştırma yapmaktadır. Bu sebeple, farklı disiplinlerin ve alanların farklı sorular sorup farklı stratejiler ve yöntemler geliştirmesinin şaşırtıcı olmadığı belirtilmiştir. Yazar, yıllar boyunca genel, temel ve yorumsamacı kelimelerini kullanarak bir araştırmanın nasıl sınıflandırılacağıyla uğraştığını; tüm nitel araştırmaların yorumsamacı olduğunu düşündüğünden dolayı bu tür çalışmaları ‘temel nitel araştırma’ olarak tanımlamayı tercih ettiğini ifade etmektedir. Tüm disiplinler ve uygulama alanlarında görülebilen temel nitel araştırmalar, eğitimin en yaygın nitel araştırma biçimleridir. Yazar, kısaca, bütün nitel araştırmaların anlamın nasıl inşa edildiği, insanların hayatlarını ve dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgili olduğunu belirterek, temel nitel araştırmaların öncelikli amacının bu anlamları açığa çıkarmak ve yorumlamak olduğunu vurgulamaktadır. Fenomenoloji, güçlü, duygusal ve çoğu zaman derin insan deneyimlerini incelemek için uygun bir yöntemdir. Etnografi hem süreç hem de sonuçtur. Etnografinin bütün şekillerini birleştiren faktör, onun insan topluluğuna ve kültürüne vurgu yapmasıdır; etnografinin kalbi ise ‘yoğun betimleme’ terimidir. Gömülü teoriyi diğer nitel araştırma türlerinden ayıran husus, teori oluşturmaya odaklanmış olmasıdır. Anlamlandırma yolunun en eski ve en doğal şekli olan hikayeler, deneyimlerimizi nasıl algılayabildiğimiz, başkalarıyla nasıl iletişim kurduğumuzun ifadesidir. Bu

sayede etrafımızdaki dünyayı algılarız. Yazar, bu bölümde son olarak eleştirel araştırmayı tanımlamış ve eleştirel araştırmanın diğer türlerden farklı bir duruş sergilediğine değinmiştir. Eleştirel araştırmanın amacı; eleştirmek, meydan okumak, dönüştürmek ve güçlendirmektir.

Üçüncü Bölüm: Nitel Vaka Çalışması

Yazar, bu bölümde vaka çalışmasının tanımı, özellikleri, nitel vaka çalışması türleri, vaka çalışmasının güçlü ve sınırlı yönleri konusunda bilgiler sunmuştur. Vaka çalışması, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Sınırlı bir sistem, vaka çalışmalarına yönelik araştırmaların kendine has en önemli özelliği vakanın sınırlandırılması biçiminde açıklanmıştır. Nitel vaka çalışmalarının özelliklerini belirliklik, betimleme ve sezgisel yaklaşım şeklinde sıralamıştır. Yazar, nitel vaka çalışmaları türlerini tarihsel ve gözlemsel, içsel ve araçsal ile çoklu vaka çalışmaları başlıkları altında açıklamıştır. Tarihi vaka çalışmalarının özelliği, örgütsel olsun veya olmasın olguyu belirli bir zaman aralığında araştırmasıdır. Araştırmacı, yine belirli bir olgunun bütüncül bir betimlemesini ve analizini sunmakla birlikte, bunu tarihsel bir perspektifle yapmaktadır. İçsel vakada genellikle çalışma kliniğe, belirli bir çocuğa, konferansa veya müfredata ilişkin içsel bir ilgi olduğu için yapılırken, buna karşın araçsal olan bir vaka çalışması ise bir konuya yönelik fikir sağlamak veya bir genellemeyi tekrar ele almak için yürütülmektedir. Çoklu vaka çalışmalarında, birden fazla vakadan veri toplamak ve bu verileri analiz etmek gereklidir. Bu tür çalışmaların tekil vaka çalışmalarından farkı ise yalnızca alt birimlerin değil, aynı zamanda birden fazla alt vakanın da incelenmesidir. Vaka çalışmalarının güçlü yönleri, araştırmanın sorularını cevaplamak için en iyi plan olması, gerçek olaylara dayanarak bir olguyu zengin ve bütüncül bir biçimde hesaba katması, çeşitli bakış açıları sunması, okuyucuların tecrübeleriyle genişleyen anlamları aydınlatması ve saha bilgisinin temelini geliştirmekte önemli bir role sahip olması şeklinde sıralamıştır. Ayrıca, vaka çalışmalarının eğitimdeki yenilikler, değerlendirme programları ve bilgilendirme politikaları üzerinde çalışırken faydalı olduğu da kanıtlanmıştır. Yazar vaka çalışmasının bazı sınırlılıklarını da ortaya koymaktadır. Her ne kadar yoğun bir betimleme ve analiz arzu edilse de, araştırmacı bunu gerçekleştirebilecek yeterli bir bütçeye veya zamana sahip olmayabilir. Bununla birlikte, iyi hazırlanmış bir vaka çalışması için yeterli zaman ayrılrsa bile, ortaya çıkan çalışma çoğu zaman yoğun programları olan politikacılar ve uygulayıcılar tarafından okunamayacak kadar uzun ve ayrıntılı olabilir. Ayrıca, vaka çalışmalarında olağan dışı etik sorunlarla karşılaşabileceği ve geçerlik, güvenilirlik ile genelleme konularında da çeşitli sınırlılıklar taşıdığı da belirtilmektedir.

Dördüncü Bölüm: Araştırmanın Desenlenmesi ve Örneklem Seçimi

Yazar bu bölümde, araştırmanın nasıl desenlenmesi gerektiğine ve “örneklem seçimi” başlığı altında araştırma konusu, araştırma problemi, teorik çerçeve, literatür taraması ile örneklem seçimine ilişkin konulara değinmiştir. Bu bağlamda, araştırma için çalışılmak istenen konunun nasıl seçileceği, konuya nasıl odaklanılacağı ve konunun araştırma problemine nasıl dönüştürüleceği ortaya konulmuştur. Sağlık, yönetim, toplum hizmeti ve eğitim gibi uygulamalı alanlarda araştırma konularının büyük çoğunluğu bireylerin kişisel ilgisinden ve çalışma ortamlarından ortaya çıkar. Araştırma konusunun, alanyazından özellikle de alandaki önceki teori ve araştırmalardan çıkabileceği gibi; günlük yaşamla ilgili sorular sorarak, gözlem yaparak ve belli bir teorinin uygulamada takip edilip edilmediği sorgulayarak da bir teoriden türetilileceği belirtilmiştir. Araştırma problemini belirlemeden, araştırma macerasına girişmek neticesiz olabilir. Akli karıştıran, soru işaretleri uyandıran ve akla bir şekilde meydan okuyan bir soru ortaya konulması, nitel çalışmalarda öncelikli olarak yapılması gereken adımdır. Araştırma problemi kurulurken, bir durum hakkında genel bir ilgi, merak veya şüpheden yola çıkılarak problem cümlesine doğru ulaşılmalıdır. Problem cümlesi, yazıyı dikkatlice yapılandırmalı ki araştırmanın mantığı açıkça ortaya konulsun. Yazar bu bölümde, nitel bir çalışmada teorik çerçeveyi belirlemede harcanan çabaların bir kısmının, nitel araştırmalarda kavramların, hipotezlerin ve teorilerin test edilmesinden çok, bunların tümevarımsal bir yaklaşımla tasarlanıp inşa edilmesine yönelik olduğunu ifade etmektedir. Nitel araştırmalarda teorik çerçeveyi belirlemek ve kurmak için gerekli olan yol literatür taramasının yapılmasıdır. Nelerin öğretildiğini ve nelerin araştırıldığını ortaya çıkarmaya zaman harcamayan, yani bu süreci ihmal eden araştırmacıların, alanlarına önemli katkılar sağlama fırsatından yoksun kalacakları vurgulanmaktadır. Literatür taraması, belirli bir konuya ilişkin önemli düşüncelerin ve araştırmaların bir araya getirildiği, sentezlendiği ve eleştirilerek bir bakış açısıyla değerlendirildiği anlatım yazıları olarak tanımlanmıştır. Genel problem belirtildikten sonra, devamında

örneklem seçiminin geldiği ve örneklemin en önemli iki türünün olasılıklı ve olasılıksız örnekleme olduğu bilgisi verilmiştir. Olasılıklı örnekleme, araştırmacıya araştırmacının sonuçlarını örneklemden evrene genellemesine izin verir. Yazar, bu noktada genellenmenin istatistiksel anlamda nitel araştırmalarda bir amaç olmadığını ve bu nedenle olasılıklı örneklemin nitel araştırmalarda gerekli olmadığını belirtmektedir. En uygun örnekleme stratejisi olasılıksız örneklemedir, ve bunun en yaygın biçimi de amaçlı örneklemedir. Amaçlı örnekleme, araştırmacının keşfetmek, anlamak ve iç görü kazanmak istediği; ayrıca çoğu şeyin öğrenilebileceği bir örneklem seçiminin zorunlu olduğu varsayımına dayanır. Amaçlı örnekleme seçimi konusunda yazarların görüşlerinde farklılaşma yaşansa da, uygun, maksimum çeşitlilik, tipik, aykırı ve kartopu örnekleme en yaygın türler arasında yer almaktadır.

Kısım İki: Nitel Verilerin Toplanması

Beşinci Bölüm: Görüşmelerin Etkin Yönetimi

Yazar bu bölümde, etkin bir görüşmenin nasıl gerçekleştirileceği üzerinde durmuş; iyi sorunun nasıl sorulacağı, görüşmeye nasıl başlanılacağı ve görüşmeci ile katılımcı arasındaki etkileşim boyutları konuları irdelenmeye çalışılmıştır. En çok kullanılan görüşme çeşidi, bir kişinin diğer bir kişiden bilgi edindiği karşılıklı görüşmedir. Gözlemleyemediğimiz davranışlar, duygular ya da insanların çevrelerindeki dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını öğrenmek istediğimiz zaman, görüşme gereklidir. Bu bölümde, görüşmeler; yapılandırılış biçimlerine, etkilendikleri teorik bakış açılarına, ayrıca odak gruplarına ve elektronik görüşmeler gibi türlerine göre incelenmiştir. Hangi tür görüşmenin yapılacağına karar verilirken, öncelikle yapılandırma miktarına karar vermenin önemli olduğu ifade edilmiştir. Aslında tam yapılandırılan görüşmeler yazılı araştırma formlarında yer alan sabit soruların sözlü olarak katılımcıya yöneltildiği bir veri toplama yöntemidir. Nitel araştırmalarda, yüksek derecede yapılandırılmış görüşmeler genellikle katılımcılara ilişkin demografik verilerin sistemli bir şekilde toplanmasında kullanılır. Bu tür çalışmalarda, görüşmeler daha az yapılandırılmış olur ve açık uçlu sorulardan oluşur. Daha az yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıların algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle anlatmasına olanak sağlar. Literatürde, yapılandırılmamış informal görüşme tekniğinin, araştırmacının çalışma konusuna ilişkin sınırlı bilgiye sahip olduğu durumlarda veri toplamak amacıyla tercih edildiği ifade edilmektedir. Yazar, odak grup görüşmesini, konu hakkında bilgisi olan insanlarla gerçekleştirilen görüşmelerin yapıldığı bir veri toplama yöntemi olarak tanımlamıştır. Odak grubun oluşturulması, tartışılacak konuya bağlıdır. Odak grup görüşmesi, insanların günlük hayatlarında birbirleriyle konuşabilecekleri ancak konuşamadıkları konular üzerine çalışır. Görüşmede iyi veri toplamanın temeli nitelikli sorular sormaktır; nitelikli sorular sormak da pratikle geliştirilebilir. Pilot görüşmelerin, soruların denenmesi için önemli olduğuna değinilmiştir. Değişik sorular değişik bilgiler üretir. Sorular anlaşılır bir dilde ve görüşmeci için anlaşılabilir şekilde düzenlenmelidir. Böylece elde edilecek verinin niteliği artacaktır. Görüşmeci, katılımcının sürece daha aktif katılımını sağlamak amacıyla farklı türde sorular kullanarak motivasyonu artırabilir. Yazar, Patton'un (2002) tecrübe ve davranış soruları, fikir ve değer soruları, algı soruları, bilgi soruları, duygulara ait sorular ve arka plan soruları olmak üzere altı çeşit soru önerdiğini belirtmiştir. Strauss, Schatman, Buche ve Sabshin, ketum ya da sınırlı yanıt veren katılımcılardan daha derinlemesine bilgi elde edebilmek amacıyla kullanılabilecek dört tür soru tanımlamışlardır: hipotetik, şeytanın avukatı, ideal konum ve yorumsamacı sorular. Sonda, sizin sorunuzun takip eden soru veya yorumlardır. Takip eden sorular ve sondalar, katılımcıların neler söylediğine dair daha fazla açıklama ve bilgi elde etmek için yapılır. Sonda soru sorma yeteneğini geliştirmenin en önemli yolu pratik yapmaktır. Bölümde, görüşmeye bağlı olarak görüşme kılavuzu, görüşmeye başlama, görüşmeci ve katılımcı etkileşimi, görüşme verilerini kayıt etme ile çözümleme konularından da bahsedilmiştir. Görüşme Klavuzu: Görüşme yoluyla bilgi toplama konusunda deneyimsiz olan araştırmacılar için, görüşme rehberi veya kılavuzu; görüşmenin daha ileriki dönemlerinde hangi soruları soracağını gösteren ve araştırmacının daha rahat hissetmesini sağlayan yapılandırılmış bir rehberdir.

Altıncı Bölüm: Dikkatli Bir Gözlemci Olmak

Yazara göre, nitel araştırmalarda görüşmeler ana veri kaynağı olmakla beraber gözlemler de, aynı şekilde ana veri kaynağıdır. Gündelik yaşamda yapılan gözlemlerin büyük çoğunluğu rutindir;

bu tür gözlemler genellikle bilinçsiz ve sistemsiz bir şekilde gerçekleşir. Günlük yaşamda biriyle sadece konuşmak görüşme olmadığı gibi; rutin gözlem de araştırma gözlemiyle aynı anlama gelmez. Araştırmacılar, gözlemi; belirli ve sistematik olarak bir araştırma sorusuna odaklanıldığında, güvenilir sonuçların hazırlanmasında, hassas ve kontrol altında olduğunda kullanabilirler. Neyin gözlemleneceği birçok yolla belirlenebilir; ancak esas olarak bunu, araştırmanın kuramsal çerçevesi, problemi ve soruları belirler. Bununla birlikte, gözleme ilişkin pratik düşünceler de neyin gözlemleneceğine karar vermede etkilidir. Yazar, her şeye rağmen araştırmacının gözlemleyeceği konuya bazen karar veremediğine ve çoğu zaman bir yerden başlamak zorunda kaldığına değinmiştir. Ayrıca birçok yazarın harekete geçebilmek için gözlemlenecek şeyleri; fiziksel ortam, katılımcılar, faaliyetler ve etkileşimler, konuşma, ayrıntılar ve gözlem etkisi şeklinde listelediği bilgisini aktarmaktadır. Araştırmacı, gözlemci olarak veri toplarken birçok bakış açısına sahip olabilmektedir. Gold (1958), klasik sınıflamasında bu bakış açısını gözlemci katılımcı, tam katılımcı, tam gözlemci ve katılımcı gözlemci olarak dört başlık altında toplamaktadır. Nitel araştırmalarda ideal olanın, katılımcıların bakış açısıyla bakabilmek olduğu; ancak tam katılımın her zaman mümkün olmadığına dikkat çekilmiştir. Katılımcı gözlem, araştırmacının genellikle katıldığı ancak faaliyete tamamen kendini vermediği şizofrenik bir faaliyete benzetilmiştir. Yazar, gözlem esnasında tutulan notların ve yapılan kayıtların, sonuçta ortaya çıkacak çalışmaların temelini ve ham verisini oluşturduğunu belirtmektedir. “Bir gözlem esnasında ne kadar veri elde edebiliriz?” sorusuna cevap olarak, bunun araştırmacının olaydaki rolüne ve katılım düzeyine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Gözlem tamamlanır tamamlanmaz, gözlem yerinin hatırlanacak şeklinde terk edilmesi; alan notlarının gözlemden sonra mümkün olan en kısa sürede kayıt altına alınması; gözlem ile kayıt altına alma arasında bir zaman aralığı varsa gözlemin özetlenmesi veya ana başlıkların not alınması; ayrıca olay yerinin, sahnenin bir şeklini çizip olayların bu çizimde gösterilmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur. Yazar son olarak, alan notlarına ilişkin detaylı bir örnek vererek bölümü tamamlamıştır.

Yedinci Bölüm: Dokümanlardan Veri Toplanması

Bu bölümde, her ne kadar yazılı dokümanlara yoğunlaşmış olsa da, genel tartışmanın yalnızca görüşme ve gözlem yoluyla değil, verinin tüm türleri üzerinden yürütüleceği vurgulanmıştır. Araştırma öncesinde elde bulunan herhangi bir bilgi veya materyal, doküman olarak değerlendirilmektedir. En yaygın dokümanlar; tarihsel dokümanlar, gazeteler, resmi kayıtlar, hükümet dokümanları, mektuplar, ortak kayıtlar, şiirler, günlükler, şarkılar ve otobiyografiler gibi belgelerdir. Nitel araştırmalarda en yaygın kullanılan doküman türü, kamu kayıtları ve kişisel belgelerdir. Üçüncü tür “popüler kültür” dokümanlarıdır. Son doküman türü ise film, video ve resimleri içeren görsel materyallerdir. Kamu kayıtları, süregelen toplumsal hareketleri kaydeden resmi belgelerdir. Doğum, ölüm, evlilik, medya ve hükümet belgeleri; nüfus sayımı, polis, acente, kurum, program ve mahkeme kayıtları kamuya ilişkin dokümanlar arasında yer almaktadır. Yazar, şahsi dokümanların ise günlükler, mektuplar, ev video kayıtları, çocuklar için tutulan günlük tarzı notlar, koleksiyon ve fotoğraf albümleri, takvimler, otobiyografiler ve seyahat kayıtları olduğunu belirtmektedir. Yazar, evrak incelemesinin; yazarın önemli gördüğü konular hakkında, anlık bir görüntüyü, dokümanı hazırlayan kişinin bireysel bakış açısından verdiğini belirterek; bazı durumlarda dokümanların gözlem yapmaya benzediğine değinmiştir. TV, radyo, gazeteler, film, edebi çalışmalar, fotoğraf, popüler medya, çizgi film ve son yıllarda popülerlik kazanan internet veri kaynağı olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar görsel materyale ilişkin artan bir ilgi olsa da, film ve benzeri materyallerin antropolojide uzun zamandır kullanıldığı belirtilmektedir. Bu alandaki en önemlilerinin de antropologlar Bateson ve Mead tarafından 1940’lı yılların başlarında Bali halkının kültürü üzerine yapılan film ve fotoğraf çalışmaları olduğu belirtilmektedir. Belgelerin nitel araştırmalarda veri olarak kullanımı, gözlem ya da görüşmeden farksızdır ve aynı ölçüde geçerliliğe sahiptir. Araştırmacıların gerekli ve kullanışlı dokümanları incelerken çok dikkatli olmaları gerektiği, çünkü bu dikkatli olmanın bazen hiç beklenmeyen bir yerden çok değerli veriler elde etmemize sebep olabileceğinden bahsedilmiştir. Dokümanların da diğer veriler gibi kendi içinde avantaj ve dezavantajları vardır, çünkü onlar araştırmadan daha farklı amaçlar için oluşturulmuştur. Belgeler parça parça veya eksik olabilir, araştırmanın kavramsal çerçevesine uymayabilir ve güvenilirliğine karar vermek zor olabilir. Fakat buna rağmen, araştırmacının çantasında bulundukları için tepkisizdirler; yani araştırma sürecinden etkilenmezler. Yazar, elektronik posta, reklam, tartışma listeleri, haber grupları, sohbet

odaları ve blogların birbiriyle hiç tanışmamış kimselerin çevrimiçi iletişim kurmasını sağlayacak düzeye geldiğini ve bu durumun nitel araştırmacıların da oldukça ilgisini çekmeye başladığını ifade etmektedir. Sanal ortamlardan toplanan veriler, içerik bakımından mülakat, gözlem, doküman analizi ve eser incelemesi gibi geleneksel veri toplama yöntemlerinden elde edilenlerle eşdeğer niteliktedir. Bu alan, kurallarının bile tanımlandığı anda, çok hızlı bir şekilde değiştiği ve bilinmeyenlerle dolu bir alandır. Yazar, bu aşamada araştırmacılara, saklanan ve değiştirilen verilerin sunulan ortamdan çok kuvvetli bir şekilde etkilendiğini bilmenin gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur.

Kısım Üç: Nitel Verilerin Analizi ve Raporlanması

Sekizinci Bölüm: Nitel Veri Analizi

Yazar, verilerin toplanması ve analizinin birlikte işleyen bir süreç olduğunu belirtmektedir. Bu bölümde, veri toplarken analize başlamanın önemi, verinin düzenlenmesi ve kontrolü, bulgulara dair kategorilerin ya da temaların nasıl oluşturulması gerektiği, nitel araştırmalar için yazılım programlarının rolü ve nitel araştırma desenlerine özgü stratejiler incelenmiştir. Veri analizi nitel araştırmacının en çok zaman ve çaba gerektiren aşamalarından biridir. Yazar, verdiği örnek senaryo üzerinden, veri analizinde en yaygın yöntemin, analizle veri toplama süreçlerinin aynı anda gerçekleştirilmesi olduğunu vurgulamıştır. Bogdan ve Biklen (2007) tarafından, elde edilen verilerin analizinde on temel yardımcı öneri sunulmuştur: (1) Çalışmalarınızın kapsamını sınırlayan ve derinleşmeyi sağlayayan kararlar alabilmek için kendinizi zorlayın, (2) gerçekleştirmek istediğiniz çalışma türüne ilişkin kararlar alabilmek için odaklanmaya çalışayın, (3) çalışmalarınıza yön verebilecek nitelikte analitik sorular geliştirin, (4) önceki gözlemlerinizde elde ettiğiniz bulgular doğrultusunda veri toplama sürecinizi sistematik olarak planlayın, (5) çalışmanın ilerleyen aşamalarında, daha fazla gözlem ve yorumlarınızı aktarın, (6) öğrendiklerinizle ilgili kısa, yansıtıcı notlar tutun, (7) ortaya çıkan fikir ve temalar katılımcılarla görüşmeler sırasında test edilmeli, (8) veri toplama sürecinde elde edilen ilk verilerle birlikte literatür taramasına başlayın, (9) örtük anlamları açığa çıkarabilmek için metaforlar, analogiler ve kavramsal araçları kullanın, (10) farklı görsel yöntemler kullanarak veri analizinizi güçlendirin. Toplanan verilerin düzenlenmesi ve yönetilmesi, çalışmanın erken safhalarında özellikle sistemli olunması gerektiği vurgulanmıştır. Bu durum, veri analiz sürecini daha az belirsiz hale getiren ve daha fazla gizemli bir hava veren kodlamayı içerir. Kodlamanın, veriden çalışmaya yönelik kesitler elde etmek için verilerin çeşitli açılara sembolik kısaltmalar yapılmasından ibaret olduğu söylenilmektedir. Verilerin analiz edilmesi işlemi, verinin anlamını ortaya çıkarma sürecidir. Başka bir deyişle, verinin anlamının dışarı aktarılması; insanların ne söylediğini, araştırmacının ne gördüğünü ve okuduğunu birleştirme, indirgeme ve yorumlamayı içerir ki bu süreç, anlam verme sürecidir. Yazar, örnek veriler ve şekillerle adım adım analiz sürecine ilişkin bilgi vermiştir. Ayrıca, bilgisayarların nitel veri analizinde sadece aracı düzenlemede ve kategorize etmede yardımcı olduğu, araştırmacı yerine analiz yapamayacağı ifade edilmiş; nitel araştırmalarda bilgisayar programlarının nasıl kullanıldığı, avantajları ve dezavantajları konularına da değinilmiştir. Bölümün sonunda fenomenolojik yaklaşım, gömülü teori, etnografi, öyküsel analiz ve durum çalışması analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Son olarak, yazar nitel araştırmada daha az yaygın olan içerik ve analitik tümevarım konularından bahsetmiştir.

Dokuzuncu Bölüm: Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Etik

Bir araştırmacının güvenilirliği, büyük ölçüde araştırma sürecinin planlanması ve yürütülmesinde gösterilen titizlik ve metodolojik hassasiyete bağlıdır. Yazar, nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirliliğin sağlanmasının, incelemenin etik bir biçimde uygulanmasını gerektirdiğini söylemektedir. Nitel araştırmalara özgü etik kaygıların, gerçek anlamda son otuz yılda ilgi görmeye başladığı bilgisi verilmiştir. Türünden bağımsız bir şekilde herhangi bir araştırmaya yönelik kavramsal çerçevenin hazırlanması, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması ile bulguların paylaşılması, aşamalarını ilgilendiren önemli kaygılardır. Nitel araştırmalarda kullanılan inanırlılık, nakledilebilirlik, güvenirlilik ve doğrulanabilirlik kavramları, nicel araştırmaların nesnellik, iç geçerlik, dış geçerlik ve güvenirlilik kavramlarının karşılığıdır. Araştırma bulgularının dış dünyanın gerçekliğine uyup uymadığı sorunsalı iç geçerlikle ilgilidir. Araştırmacılar gerçekten de, ölçmeyi düşündükleri şeyi mi gözlemliyorlar? Yazar,

nitel araştırmada bulguların inanırılığını güçlendirmek üzere üçgenleme, üye kontrolü, veri toplama sürecine uygun katılım, araştırmanın tutumu ve uzman gözden geçirmesi gibi beş kritik stratejiden bahsetmiştir. Güvenirlik, çalışmalarda ulaşılan bulguların tekrardan üretilip üretilmemesidir. Sosyal bilimlerde güvenirlik sorunlu bir alandır, çünkü insan davranışları asla durağan değildir. Çalışmaya ait bulgular, sunulan verilerle tutarlı ise, o araştırma güvenilir olarak kabul edilebilir. Nitel araştırmacılar, güvenirliği sağlamak amacıyla denetleme, üçgenleme, uzman incelemesi ve araştırmanın konumu tekniği stratejilerini kullanır. Dış geçerlik ise, araştırma sonuçlarının başka durumlara ya da ortamlara uygulanabilirliğini ifade eder. Başka bir deyişle, bu kavram çalışmanın genellenebilirliğini gösterir. Bu bağlamda, nitel araştırmalarda istatistiksel olarak genellenebilir sonuçlara ulaşmak mümkün olmasa da, bu durum nitel bir çalışmadan hiçbir bilgi elde edilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Aslında, nitel araştırmalarda genellenebilirlik kavramına dair en yaygın yaklaşım, çalışmanın etkisini okuyucu ya da kullanıcı açısından değerlendirmektir. Bu bakış açısına göre, okuyucu ya da kullanıcı genellenebilirliği, çalışmanın bulgularının başka durumlara ne ölçüde ya da ne şekilde uygulanabileceği konusunda karar verme sorumluluğunu okuyucuya veya kullanıcıya bırakmaktır. Çalışmayı okuyan kişi, ulaşılan bulguların içinde bulunduğu belirli durumlara uygulanıp uygulanmayacağına kendisi karar verir. Yazar, nitel olan çalışma sonuçlarının farklı durumlara uyarlanabilmesi olasılığını arttırmak için zengin ve yoğun tanımlamaların yapılmasına, aynı zamanda örneklem seçimlerinin daha dikkatli ve özenli olarak yapılması stratejilerine ilişkin açıklamalardan sonra, geçerlik ve güvenirliğe ilişkin anlatılan stratejilerin bir özetinin yer aldığı tabloyu sunmuştur. Bir çalışmanın temelde hem geçerliliği hem de güvenirliği en çok araştırmanın etik davranışlarıyla bağlantılıdır. Nitel araştırmalarda etik sorunlar genellikle verilerin toplanması ve çalışma bulgularının belirlenen hedef kitlelere ulaştırılması aşamalarında gözleendiği söylenebilmektedir. Nitel araştırmalarda kullanılan iki standart veri toplama tekniği olan mülakat ve gözlem, kendilerine özgü etik sorunları sergilemelerinin yanında; veri analizinin başka etik sorunlar doğurabileceği gibi, araştırma bulgularının hedef kitlelere ulaştırılması da, etik sorunların gözlenebileceği bir başka süreç olarak görölmektedir.

Onuncu Bölüm: Nitel Araştırma Raporlarının Yazılması

Toplanan verilerin raporlaştırılmasına yönelik herkesçe kullanılabilircek format bulunmamaktadır. Araştırmacıların araştırma raporlarını nasıl düzenlemeleri gerektiği hakkında genellikle kabul edilen sistemli bir düzenlemenin olmadığı belirtilmektedir. Yazar, bu bölümde kitabın yapılandırma perspektifine uygun olarak, geleneksel nitel araştırmanın yazımı üzerine yoğunlaşarak; çalışmanın sonuçlarının yazılmasına başlamadan önce, öncelikli olarak bir takım aşamaların yerine getirilmesiyle yazma işinin büyük ölçüde kolaylaşacağını aktarmaktadır. Hedef kitlenin belirlenmesi, bir odak noktasının sečilmesi ve oluşturulacak raporun çerçevesinin belirlenmesi söz konusu aşamalardır. Raporun kimler tarafından okunacağı belirginleştiğin de, okuyucuların araştırmaya ilişkin neleri öğrenmek isteyecekleri kendilerine sorulabilir. Soruya verilen cevap, raporun içeriğini yapılandırmaya ve sunma şeklini belirlemeye yardım edebilir. Devamında rapor için öncelikle bir odak noktası belirlenir. Odaklanma, raporun hedef kitlesi, araştırmanın amacı ve veri analizi esnasında ulaşılan bulgular doğrultusunda şekillenir. Bir sonraki aşamada ise, yazma sürecine başlamadan önce ilgili tüm veriler dikkatlice incelenmeli, konu dışı materyaller çıkarılmalı ve veriler belirli yöntemler kullanılarak düzenlenmelidir. En ideali bu işlemlerin bütüncül olarak yürütölmesidir. Çalışmanın çerçevesinin metleştirilmesinden sonra, raporun ilk taslağı oluşturulabilir. Bu bölümde, yazar tarafından genel olarak raporda bulunması gereken kısımların neler olduğuna, metodolojiye, diğer araştırmaları kaynak gösterme biçimine, verilerin nasıl sunulacağına ve diğer kısımların raporun neresine yerleştirilmesi gerektiğine dair nitel araştırmacıların karşı karşıya kaldığı bazı sorunlar ifade edilmiştir. Bütün raporlar, araştırılan probleminin doğasını, araştırmanın yürütölüş biçimini ve bulguları tartışır. Metodoloji alanı, en azından geçerlik ve güvenirliği sağlamak için hangi tür ölçümlerin yapıldığı, örneklemen nasıl sečildięi, verilerin nasıl toplandığı ile analiz edildiğini kapsar. Son olarak, yazar sonuçların rapor edilmesinde kullanılan formatın, araştırmanın mali destekçisine, amacına ve hedeflenen okuyucuya bağlı olarak çok çeşitlilik gösterdiğinden bahsetmiştir. Çoęu araştırmanın araştırma sonuçlarını yayımlamak istediği ve bu yayımlamanın genellikle alanda düzenlenen konferanslar ya da dergiler aracılığıyla yapıldığından söz edilmiştir.

EK: Bir Nitel Araştırma Çalışmasının Yöntem Bölümü

Yazar son olarak bir nitel araştırma çalışmasının yöntem bölümüne ait bir şablon sunmuştur. Bu şablonun genellikle bir yüksek lisans ya da doktora tezinin üçüncü bölümünü (yöntem bölümü) oluşturduğunu ifade etmektedir. Yöntem aşamasının her bölümünü, bu kitapta o konuyu daha detaylı olarak ele aldığı bir bölüme göre yazmıştır. Kitabın bu bölümünün genel bir rehber niteliğinde görülmesi, her çalışmanın kendine özgü olduğu ve yöntem bölümünün kişinin çalışmasının özel koşullarına göre değişiklik gösterebileceği vurgulanmıştır.

Sonuç

Sharan B. Merriam'ın ifade ettiği gibi; kendi literatür temeli, dergileri, özel olarak ilgilenen gruplar ve düzenli bir hale dönüşen konferanslarıyla nitel araştırmalar oldukça gelişmiş bir çalışma alanı olmuştur. Bu bağlamda, her geçen gün yaygınlaşan ve kabul edilen nitel paradigmayla yapılan araştırmaların desenlenmesi ve uygulanması üzerinde durularak, nitel alanda çalışmalar yapacak araştırmacıların faydalanabileceği bir başvuru kaynağı oluşturulmuştur.

Nitel araştırma yapmayı düşünen araştırmacılarca, araştırmanın desenlenebilmesi ve uygulanmasının oldukça önemli bir aşama olduğu bilinmektedir. Kitabın kolay, takip edilebilir bir sunumla alanın yeni araştırmacılarına nitel araştırmayı anlatabilme çabalarının bir ürünü olduğu vurgulanmıştır. Kitabın asıl amacı, nitel bir araştırmayı yapabilmek için hazırlanan bir rehber el kitabı olmasının ötesinde, araştırmacılara nitel araştırma bakış açısının felsefi ve teorik arka planına ilişkin detaylı bilgiler sunmaktır.

KAYNAKÇA

- BATESON, M. C. (1990). *Composing a life*. NewYork: Penguin Books.
- BOGDAN, R.C. ve BIKLEN, S.K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theories and methods*. Boston: Pearson.
- GOLD, R. (1958). *Roles in sociological field observations*. *SocialForces*, 36, 217-223
- PATTON, M. Q. (2002). *Çhialitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- MERRIAM, B. S. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber [Qualitative research: A guide to design and implementation]*(Çev. Ed: S. Turan). Ankara: Nobel Yayınları.